

Sağlıkta Ar-Ge politikası

Dr. Öğr. Üyesi İlker Köse

İstanbul Üniversitesi Elektronik Mühendisliği Bölümü'nden 1999 yılında mezun oldu. Yüksek lisans ve doktorasını Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Bilgisayar Mühendisliği Bölümü'nde tamamladı. 2003-2009 arasında Sağlık Bakanlığının Aile Hekimliği Bilgi Sistemi, Merkezi Hastane Randevu Sistemi ve Ulusal Sağlık Bilgi Sistemi (Sağlık-NET) gibi bilişim projelerinde danışman ve proje yöneticisi olarak çalıştı. Ardından sağlık sigorta sektöründe uluslararası bir şirkette 5 yıl Ar-Ge Direktörü görevini üstlendi. İstanbul Medipol Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi Direktörü ve Öğretim Üyesi olan Dr. Köse evlidir ve bir çocuk babasıdır.

Bilim ve teknolojinin devletlerarası mücadeledeki etkin rolünü gösteren olaylarından birisi, 2. Dünya Savaşı'nda atom bombasının kullanılmasıdır. Savaş sonrasında ABD Başkanı Roosevelt, atom bombası projesinin de başında olan (1) Dr. Vannevar Bush'a bir mektup göndererek (2, 3) savaş alanında olduğu gibi, sağlık, refah ve güvenlik alanlarında da teknolojinin nimetlerinden yararlanmak için yapılması gerekenleri sormuştur. Bu mektuba cevaben Bush, 25 Temmuz 1945 tarihli ve "Bilim, Nihaysiz Sınır (Science, The Endless Frontier)" başlıklı bir rapor hazırlamıştır (4). ABD'nin ilk bilim politikasını geliştiren ülke olmasını da sağlayan (5) bu raporda, hastalıklarla savaş için gerekli olan temel çalışmalardan, halkın refahının artırılması için atılması gereken adımlara; eğitim sisteminde yapılacak iyileştirmelerden bilimsel araştırma fonu mekanizmalarına kadar pek çok konu etkileyici bir şekilde ele alınmıştır. Bu rapordaki önemli bazı tespitlere daha sonra değineceğiz.

Türkiye'de Bilim Politikaları

Ülkemizde bilim politikasından önce "planlama" kavramının hayatımıza girdiğini ve 1960'ta kurulan DPT ile 1963-68 arasındaki ilk kalkınma planımızı hazırladığımızı görmekteyiz. Ne var ki, 1983'e kadar olan kalkınma planlarımızda bilim ve teknolojiyle ilgili kayda değer bir maddeye rastlamamaktayız. Dahası "planlama" kavramının bile siyasette saygın bir yer edinmesi zor olmuştur. Örneğin 1969 seçimi yaklaşırken, CHP'nin kalkınma planına dayalı propagandasına karşı Süleyman Demirel'in "bize plan değil, pilav lazım" şeklindeki müstehzi cevabı siyasi tarihimize geçen ifadeler arasındadır. 1983

yılında ise, yaklaşık 2,5 yıllık bir çalışmanın sonunda 1983-2003 Türk Bilim Politikası yayınlanmıştır (6). Ne yazık ki, bu politikanın kapağı açılmamış ve en az on yıl israf edilmiştir (7). 1993-2003 Türk Bilim ve Teknoloji Politikası (8) ise kısmen uygulanmıştır. TÜBA'nın kurulması, TÜBİTAK yayın teşvik programının başlaması bu politika sayesinde (9). 2003 sonrası dönemi ayrıca ele almak lazımdır. Zira 1983'te kurulan ve hükümet lideri başkanlığında toplanan Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK), 1983 – 2003 arasındaki 20 yıllık sürede sadece 8 kez toplanmışken; 2003-2016 arasındaki 14 yıllık sürede 21 kez toplanmış (10) ve Türkiye'nin hemen her alanda kalkınmasında lokomotif olmuştur.

Sağlıkta Bilim ve Teknoloji Politikaları

Sağlık, hayati bir ihtiyaçtır ve bir milli güvenlik konusudur. Çin, Singapur, Tayvan ve Güney Kore gibi ülkeler sağlığa özel politikalarını 2000'lerin başından itibaren geliştirmişlerdir (11). Ülkemizde ise sağlığın yeteri kadar önemsendiğini söyleyemiyoruz. Örneğin, 2011 yılında enerji (12), su (13) ve gıda (14) alanları için müstakil Ulusal Ar-Ge ve Yenilik Strateji Belgeleri hazırlanmışken, sağlıkla ilgili böyle bir ulusal strateji belgesi mevcut değildir. Elimizdeki en somut gelişme, BTYK'nin 2013 yılında sağlığı "öncelikli alanlar" arasına eklemesi (15) ve sonrasındaki kısmi kazanımlardır (16). Diğer taraftan Kalkınma Bakanlığı ve İstanbul Kalkınma Ajansının (İSTKA) da sağlık alanına çalışmaları olmuştur (17). Ayrıca 2014 yılında 155 tane olan Ar-Ge merkezlerinin sadece 5 tanesi sağlıkla ilgili iken (16); Temmuz 2018 itibarıyla sayıları 942'ye yükselen Ar-Ge merkezlerinin 48 tanesinin ilaç, sağlık ve tıbbi cihaz alanında faaliyet gösterdiğini görmekteyiz (18). Son 4 yılda sağlıkla ilgili

merkezlerin çeşitliliği ve oranı artmıştır. Buna rağmen, bilim, teknoloji, yenilik ve para arasındaki döngüsel ilişkinin sağlık alanında kesintisiz ve uyumlu bir şekilde çalışmadığını (19) ve diğer ülkelerdeki sağlık bilim ve teknoloji politikalarına göre atabileceğimiz pek çok adım olduğunu (11) görmek durumundayız.

Sağlıkta Ar-Ge'nin Kurumsallaşması

"Sağlık Bakanlığı Ar-Ge çalışmalarına, 2005 tarih ve 47 sayılı Makam Onayı ile Müsteşarlık Makamına bağlı kurulan 'Sağlık Bakanlığı Araştırma Geliştirme Komisyonu' ile başlamıştır. 2007 yılında Strateji Geliştirme Başkanlığı bünyesinde devam etmiş, 2009 yılında Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı kurulmuştur" (20). Bu daire daha sonra 2011 yılında kurulan Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü'ne (21) bağlanmıştır. Ancak, bu genel müdürlüğümüz de Sağlık Bakanlığının 2011-14 Stratejik Planındaki hedeflerine ulaşamamıştır (16).

Sağlıkta Ar-Ge konusundaki en iddialı adım, 2015 yılında "Sağlık Bilimi ve Teknolojisi alanında bilgi üreterek, ülkemize ve insanlığa hizmet etmek amacıyla" (22) Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığının (TÜSEB) kurulmasıdır. "Sağlığın TÜBİTAK'ı olmak" iddiasıyla yola çıkan TÜSEB maalesef henüz etkin bir adım atamamıştır. Ayrıca TÜSEB'in kurgusu ile ilgili üç önemli hata yapılmaktadır. Bunlardan birincisi TÜSEB'in hem araştırma yapacak olan üniversitelere ve enstitülere (TÜBİTAK yerine) fon sağlamayı; hem de araştırma yapan bir kurum olmayı hedeflemesidir. Bu durum, hem kendi tecrübelerimizden ders çıkarmadığımızı; hem de gelişmiş ülke örneklerini doğru okumadığımızı göstermektedir. Zira TÜBİTAK da, hem fon desteği sağlamakta;

hem de kendisine bağlı pek çok araştırma enstitüsünü yönetmektedir. Ancak bu durumun sürdürülemez olduğu ve çıkar çatışmasına neden olduğu tecrübe edilmiş ve son yıllarda TÜBİTAK'ın fon veren kısmı ile araştırma enstitülerinin birbirinden ayrılması için çalışmalar yoğunlaşmıştır. Diğer taraftan, yazının başlangıcında zikredilen Vannevar Bush'un raporunda, ABD için kurulması önerilen araştırma fon destek kurumu için "olmazsa olmaz" denilen 5 prensipten birisi şu şekildedir: "Ajansın hiçbir suretle kendi laboratuvarı ve araştırma merkezi olmamalı; sözleşme veya hibe destekler vermek suretiyle Federal Hükümet dışındaki organizasyonlara araştırmalar yaptırmalıdır" (4).

TÜSEB'in kurgusundaki ikinci hata ise bağlı olduğu otoritenin, ona verdiği öncelikle ilgilidir. Yine Vannevar Bush'un raporundan başka bir prensibe bakalım: "Araştırma fonu sağlayan vakıf, kamu fonları alan kurumlarda yürütülen araştırmaların niteliği, kapsamı ve metodolojisi için tam bağımsızlık ve özgürlük temin ederken ve bu kurumlar arasında fon tahsisinde takdir yetkisini korurken, doğrudan Başkan'a ve kongreye karşı sorumlu olmalıdır" (4). Bu prensip, bu tür kurumların çok güçlü bir şekilde desteklenmesi gerektiğini söylüyor. Zira bu prensibin doğruluğunu, TÜBİTAK ve Savunma Sanayi Başkanlığı (SSB) üzerinden biz de tecrübe ettik. Örneğin, kurulduğundan beri Başbakanlığa bağlı olan TÜBİTAK, sanayiye fon dağıtırken çift başlılık olduğu gerekçesiyle 2011 yılında Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlanmıştır. Günün sonunda ilgili Bakanlık, kendi yürüttüğü destek programlarını da TÜBİTAK'a devrederek, "işini ehline bırakmak" zorunda kalmıştır. TÜBİTAK da güç kaybettiği ile kalmıştır. Diğer taraftan savunma sektöründe SSB ile elde edilen müthiş başarıların altında yatan etkenlerden birisi, şüphesiz bu başkanlığın doğrudan hükümet başkanı tarafından desteklenmesidir. Ülkemizde başkanlık modelinin yeni oturmaya başladığı şu dönemde belki TÜSEB'in doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlanması başka bir zaman kaybına neden olabilir. Bu nedenle TÜSEB'in Cumhurbaşkanlığına bağlı olduğunda ne kadar güçlü olacağı, Sağlık Bakanlığına bağlı iken de o kadar güçlü desteklenmelidir.

Üçüncü hata ise TÜSEB'in TÜBİTAK'tan devralmayı planladığı destek programlarını ile ilgilidir. Burada iki alt problem vardır. Birincisi halen TÜBİTAK tarafından yönetilen ve proje bütçesi 45 bin ila 2,5

milyon TL arasında değişen destekler sadece üniversitelerde yürütülen küçük çaplı bilimsel projeler için kullanılmaktadır. TÜSEB'in böyle küçük projelerle enerji kaybetmek yerine, "güdümlü" ve "çok büyük ölçekli" projeleri yönetiyor olması gerekmez mi? Benzer bir güce sahip olan SSB, TÜBİTAK'ın desteklediği savunma sanayi ile ilgili araştırma projelerinden rahatsızlık duymuyorken, TÜSEB'in kendisini kilitleyecek türden küçük işlerle uğraşmak istemesi son derece hatalı bir stratejidir. Özellikle yerli ve milli ilaç üretimi gibi stratejik konular (23, 24) atılacak adımlar TÜSEB'i beklerken... İkincisi, TÜSEB, sadece temel tıp bilimine odaklanıyor bir görünüm vermektedir. Zira TÜSEB'in devralacağı iddia edilen programlar, TÜBİTAK'ın Sağlık Bilimleri Araştırma Grubu (SBAG) tarafından desteklenen programlardır ve elektronik, makine vb. alanlarda olsa da sağlık sektörü ile ilgili projeleri kapsamamaktadır.

Sonuç

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 11. Kalkınma Planı tanıtım toplantısında şunu ifade etmiştir: "Kendi geleceğini planlamayanlar başka ülkelerin planlarının parçası olur. Amaca ulaşmanın en önemli aracı plandır" (25). Ancak maalesef hala sağlık alanında ulusal bir bilim ve teknoloji strateji belgemiz bulunmamaktadır. O halde hedefimiz de, o hedefe gidecek bir yolumuz da mevcut değildir. Diğer taraftan karar vericilerin sağlık alanının, ulusal güvenlik meselesi olduğuna dair algısı istenilen düzeyde değildir. 2011 yılında kurulan Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü önemli çabalar göstermesine rağmen yeterli olmamıştır. 2015 yılında kurulan TÜSEB, güçlü bir şekilde desteklenmemiştir. Ayrıca hem hantal bir yapıya bürünmüş; hem de küçük-büyük demeden tüm sağlık araştırma projelerini desteklemeye talip olmak gibi verimsiz bir yola girmiştir. Biyomedikal alanda yerleşme çalışmalarında hedefler belirlenmemiş, süreç sanayicinin kendi mikro hedefleri ile güdülenecek bir hale terk edilmiştir. Yerli ilaç konusunda kamuoyuna gururla söylenen yerlilik oranı ise, maalesef jenerik ilaçlardan ibaret olup, yenilikçi ilaç çalışmalarımız yok denecek kadar azdır.

Kaynaklar

- 1) Wikipedia, Manhattan Project, https://en.wikipedia.org/wiki/Manhattan_Project. (Erişim Tarihi: 28.04.2017)
- 2) A. Göker, Pazar Ekonomilerinde Bilim ve Teknoloji Politikaları ve Türkiye, in Teknoloji, Ankara: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, 2004, s:123-220

3) TÜBA, Türk Bilim Politikasında Yeni Arayışlar ve Atılımlar Paneli, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2001

4) NSF, Science the Endless Frontier, United States Government Printing Office, 1945. <https://www.nsf.gov/od/lpa/nsf50/vbush1945.htm>. (Erişim Tarihi: 03.04.2017)

5) İ. Elmacı, Bilim Politikası Çalışmalarında Bütünsellik Arayışı ve Türk Bilim Politikası 1983-2003, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Derg., vol. 55, no. 1, s:55-68, 2015

6) M. N. Özdaş, 1. Konuşma, in Geçmişten Geleceğe Türk Bilim ve Teknoloji Tarihi, 1st ed., TÜBA, Ed. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2005, s:23-46

7) M. N. Özdaş, Bilim ve Teknoloji Politikası ve Türkiye. Ankara: TÜBİTAK, 2000

8) T. Terzioğlu, 2. Konuşma, in Geçmişten Geleceğe Türk Bilim ve Teknoloji Tarihi, 1st ed., TÜBA, Ed. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2005, s:47-65

9) İ. Köse, Science And Technology Policies In Turkey, in Researches on Science And Art in 21st Century Turkey, 1st ed., H. Arapgirioğlu, A. Atık, R. L. Elliot, and E. Turgeon, Eds. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017, s:1759-1774

10) TÜBİTAK, BTYK Toplantıları. <https://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/bilim-ve-teknoloji-yuksekkurulu/icerik-toplantilar>. (Erişim Tarihi: 01.03.2017)

11) A. Gül, Ülkemizde Sağlık Bilimlerinde Bilimsel Araştırmalar ve Beklentiler, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, İstanbul, s:6-9, Eylül 2014

12) TÜBİTAK, Ulusal Enerji Ar-Ge ve Yenilik Stratejisi, Ankara, 2011

13) TÜBİTAK, Ulusal Su Ar-Ge ve Yenilik Stratejisi, Ankara, 2011

14) TÜBİTAK, Ulusal Gıda Ar-Ge ve Yenilik Stratejisi, Ankara, 2011

15) TÜBİTAK, Sağlık Alanının Öncelikli Alan Olması, BTYK, 25. Toplantısı, 2013

16) İ. Köse, Sağlıkta Ar-Ge Olanakları, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, İstanbul, s:48-51, Haziran 2014

17) İ. Köse, İSTKA ve İstanbul Bölge Planında Sağlık Yeri, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, İstanbul, s:34-37, Mart 2015

18) T.C. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ar-Ge Merkezleri, Ankara, 2018

19) İ. Köse, "Bilim, Teknoloji, Yenilik ve Sağlık," Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, İstanbul, s:14-19, Aralık 2015

20) M. Tarım, Sağlık Politikaları ve Ar-Ge, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, İstanbul, s:12-15, Eylül, 2014

21) KHK/663, Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Madde 5, 2011 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111102M1-3.htm>. (Erişim Tarihi: 20.12.2016)

22) TÜSEB, TÜSEB Hakkında, <http://www.tuseb.gov.tr/tuseb-hakkinda>. (Erişim Tarihi: 21.08.2018)

23) M. Güzel, Türkiye'de Yenilikçi İlaç İçin Yol Haritası, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, İstanbul, s:52-57, Haziran 2015

24) O. Kara, Türk İlaç Sektörü Global Güç Olmasını Sağlayacak Potansiyele Sahip, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi, İstanbul, s:38-41, Eylül 2014

25) 11. Kalkınma Planı Tanıtılıyor, Milliyet Gazetesi, 2018. <http://www.milliyet.com.tr/11-kalkinma-plani-tanitiliyor-siyaset-2614267/>. (Erişim Tarihi: 21.08.2018)